

կանին հանգուցեալ Գրիգոր Արծրունին «Մշակի» էջերում քարոզում էր. «Մենք անդադար կրկնում ենք, որ քահանայի, մանաւանդ գիւղական քահանայի համար աւելի լարմար է միջին ուսումնարանի ուսումը, ... քան թէ Աստածաբանական բարձր ձեւարանական ուսումը»: Բարձր ուսումը հեռացնում է մարդուն գիւղական տգէտ հասարակութիւնից, մանաւանդ մեզանում, որտեղ բոլոր կարծում ենք թէ կոչւած ենք աւելի մեծ դեր խաղալու քան գիւղական քահանայի համեստ ասպարէզը, որ տեղ չի կարելի վարել հանդիսանալ, կուսակցական պաշարներ մղել, ընտրել, ընտրել և փալել: Այս միտքն աչսոր, իբրեւ իրականութեան պատկեր, իբրեւ նույն իսկ մի տեսակ բողոք իրականութեան դէմ, արտապատւած ենք տեսնում «Արարատի» էջերում. ահա չորս կողմից կրքեր են լուզում, տրտունջ, զայրոյթ, նույն իսկ հեգնութիւն ուղղւում են Արշէն կրէյի հասցէին, որ իւր մի փոքրիկ նկատողութեամբ ցոյց տւեց թէ որքան ընդո նակ է կեանքի խորը զիտելու, ճշմարիտ իրականութիւնն ըմբռնելու:

Ամբիփենք մեր խօսքերը:

Գիւղական քահանաների ձեռնադրութեան խնդիրն անորոշ պահանջներով, սովորական բացազանջութիւններով, միջև իսկ Սինոդի շրջաբերականներով բարւոքել չի կարող: Փոխանակ ընդհանրապէս ուսեալ քահանաներ պահանջելու, մասուլը և հասարակութիւնը պէտք է պահանջեն և նպաստեն, որ հոգևոր իշխանութիւնը հիմնէ առանձին ծրագրով դպրոցներ, որտեղ պատրաստում են գիւղական հասարակութեանն օգտակար լինելու ընդունակ քահանայացուներ: Այդպիսի դպրոցների ամենաչարմար տեղը վանքերն են: Իսկ մինչև այդպիսի դպրոցների բարեկարգելը հոգևոր իշխանութիւնն ստիպւած կը լինի ձեռնադրել աշակերտներին, որոնք ինքնակրթութեամբ ձեռք բերած կը լինին քահանայապատշաժ հմտութիւն, վերջիններիս մէջ էլ խիստ ընտրութիւն անելով:

Մ. ՂԱԶ.

ՀԱՅՈՑ ՍԵՄԻՆԱՐԻԱՆԵՐ ԵՒ ՔԱՆԱԿԱՅԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐ 1)

Կեռ աչս դարւաչ երեսնական թւականներին հալոց եկեղեցու համար կրթւած պաշտօնեաներ պատրաստելու մեծ պահանջ է զգացուել. աղջ նպատակով Պոլսի իրաւունք էր տւել մեր հոգևոր վարչութեանը իւրաքանչիւր թեմում մի մի սեմինարիա բանալ: Գլխաւորապէս աղջ նպատակով հիմնւած լինելով մեր սեմինարիաները, աշու ամենաշինել, կարծես հիմա էլ raison d'être չունեն, անհրաժեշտութիւն չեն, երկնքի և երկրի մէջտեղ են կախւած...

1) «Մշակ», 1894, № 48.

Ամեն մի ուսումնարան գրաւում է ուսանելու համար ցանկացողների որոշ թիւ, նալած թէ ապագալում որ ասպարիզի համար պարտաւորեց ուցի իչ է ալդ ուսումնարանից աւարտած լինելը. ամեն մի քաղաքակրթւած երկրում իբրեւ սկզբունք ընդունւած է, որ բժիշկը, քննիչը, ուսուցիչը, ինժեները պէտք է ոչ միալն որոշ միջին, ալ և բարձր կըրթութիւն ստացած լինեն. և քանի որ ալլապէս ալդ ասպարէզները խափանւած են, ուստի գիմնադիական կամ բեալական ցինզը պալման է sine qua non, Հասկանալու է, որ իբրեւ անհրաժեշտութիւն ալդ ուսումնարանները տարուց տարի բազմանում են, չըջանաւարտները շատանում, իրանք ուսումնարանները բարեկարգում, Նոյնը և հոգեոր ասպարէզ ընտրողների համար, Հեռու չգնանք օրինակների ետեից և վերցնենք Ռուսաստանը, ուր քահանայից պահանջւում է սեմինարիական ցենզ, իսկ հոգեոր իերարիսիալի պաշտօնեաներից՝ Կաթողից, վիճակաւորից՝ նաև հոգեոր ճեմարանից աւարտման վիալական: Ռուսաց սեմինարիաները հոգեոր ասպարէզ ընտրողների համար իբրեւ պարտաւորեց ուցի իչ կրթական հիմնարկութիւններ մի անհրաժեշտութիւն են, ուստի թուլ ալժմ 55 են, իսկ չըջանաւարտների թիւը իւրաքանչիւրից լինում է տարին 30—87 հոգի: Չնալած որ ուսուսումնարանը՝ աւելի գրագէտ և կրթւած չէ հալ գիւղացուց, ալնու ամենալնիւ ուսուսաց սեմինարիաներից աւարտած երիտասարդները չեն «խորշում գիւղերում քահանայ լինելուց», ուստի և հարկ չէ լինում «թերուներով» գիւղերը լցնելու հարցը պաշտպանելու:

Իսկ մեզ մօտ... որ քահանայիցն է պահանջւում ոչ միալն սեմինարիական, ալ որ և է ցենզ, և ներկալ պալմաններում ով քահանալ ձեռնադրելու ալժման գիւրին ճանապարհը թողած՝ գլուխը կը ցաւացնի քահանալանալու համար ոչինչ նշանակութիւն չունեցող սեմինարիական ցենզ ձեռք բերելու: Խնչու էք զարմանում, որ մեր սեմինարիաներից չըջանաւարտների թիւը 5—10 հոգուց չէ անցնում:—Խնչ է սպասում մեր սեմինարիան աւարտողին. ծխական դպրոցում ուսուցչութիւն և արտասահման՝ ուսումն շարունակելու, իսկ քահանալացւի համար սեմինարիական ցինզը մի շուալութիւն է, քանի որ շատ և շատ գիւրին ու կարճ ճանապարհ կալ... հարցդք մեր թեմականերից... Հիմա ծխական դպրոցի ուսուցիչ լինելու համար սեմինարիան աւարտելն էլ բաւական չէ, իսկ արտասահման գնալ հազարից մէկին կաջողւի: Գուցէ սեմինարիա կը մըտնեն՝ գիտութիւն ձեռք բերելու, հենց գիտութեան համար, բալց քանիսը: Խնչու ուսուսաց սեմինարիաներում աւարտողների թիւը 87 և աւելի է լինում, ինչու ուսու գիւղերում կրթւած քահանաներ կան. մի քիչ մտածեցէք և ինքներդ կը հասկանաք, թէ ինչու մեզ մօտ ալ է իրականութիւնը:

Միւս կողմից, ինչ է սպասում քահանային. 1) տնտեսական աճապահով, ստորացնող դրութիւն, պէտք է լւերաքանչիւր անգամ ծխականին ձեռք մեկնել՝ ընտանիքով սովից չը մեռնելու համար. 2) պէտք է անպալման հլու լինել, անհատական իրաւունքից զրկել և կատարելապէս կախած լինել իշխանաւորից, որի կամաւականութեան դէմ օրինական արգելքներ չկան, Ուրեմն քահանային մի սարսափելի տնտեսական-բարոյական միջնավայր է սպասում, իսկ ալիպիսի միջնավայրը միաջն ստոր զարգացման և պահանջների մարդկանց կարող է գոհացնել...

Մի 15—20 տարի առաջ մեր ծխական դպրոցները ուսուցիչների թէ ցենզը և թէ դրութիւնը աւելի լաւ չէր, քան հիմա քահանաներինը, բայց տեսէք սխտեմատիկաբար առաջ տարած ուսումնական ցենզի պահանջը ինչ փոփոխութիւններ առաջ բերեց, Ո՞ւր են թերուս տիրացուները, խաւիփաները և աղա հոգաբարձուների աչս կամ աչն տգէտ ազգականները ուսուցչութեան պաշտօնով, դրանց մեծ մասը չքացել են, իսկ միւսները անհետանալու վրաջ են: Եւ որովհետեւ ալդ սխտեմատիկական պահանջի շնորհով ալժամ ուսուցչական դասը կազմւած է համեմատաբար աւելի դարգացած անհատականութիւն ունեցող և կրթւած անձերից, ուստի և ուսուցչի բարձր օրից օր բարձրանում է ժողովրդի աչքում, բարձրանում է տնտեսական ապահովութիւնը և ծագում են նորանոր խնդիրներ՝ աւելի բարելաւելու նրանց վիճակը, թէ տնտեսապէս և թէ բարոյապէս: Միջնավայր և անձինք, դրանք իրար հետ սերտ կապւած բաներ են, լաւացրէք միջնավայրը—ջոկողութեան օրէնքով լաւերը կը մտնեն նրա մէջ, կամ խիստ ընտրութիւն կատարեցէք, և կը լաւանալ միջնավայրը, որովհետեւ լաւ պատրաստւած անձինք իրանք կ'առաջացնեն պալմաններ ին պատակաւարմար փոփոխութիւն: Ինքն ըստ ինքեան հասկանալի է, որ կուսակրօն հոգևորականութեան համար, որից ընտրւում են հոգևոր վարչական պաշտօնեաներ, պակաս անհրաժեշտ չէ կրթական բարոյական ցենզը, որովհետեւ ոչինչ աչնպէս մեասակար չէ, որչափ իշխանութիւնը տգէտ և անբարոյական մարդու ձեռքում: Բարեփոխեցէք քահանայական ալժմեան տնտեսական-բարոյական միջնավայրը և միւս կողմից խիստ ընտրութիւն արէք և սեմինարիաները կը ստանան *raison d'être*, նրանց շրջանաւարտների թիւը մի քանի տասնեակների կը հասնի և ամեն մի գիւղ կ'ունենալ «ուսեալ քահանայ»: Խնչու գիւղական ծխական ուսումնարանը ունի ցենցով ուսուցիչ, իսկ նոյն գիւղը քահանայ չունի. ինչո՞ւ քաղաքները լի են կրթւած ուսուցիչներով, իսկ քահանաներով ոչ: Ուրեմն բաւական չէ ասել թէ՛ «ուսեալ երիտասարդը գիւղ չէ գնում քահանայի պաշտօնով», ալ պէտք է իմանալ բուն պատճառը, որ ալ է, քան մեկնում են:

Մօտ 60 տարի բացւած սեմինարիաների գոյութեան անհրաժեշտու-

Թիւնը չըմբռնած, նրանց տնտեսական—ուսումնական վիճակը չբարեկարգած՝ մտածել վանքերում ընծադարաններ բանալու մասին,—նշանակում է մի սկսած գործ կիւստ պռատ թողնել և մի ուրիշին ձեռնարկել: Եւ միթէ վանքերը աւելի չարմարութիւններ ունեն միջնակարգ ուսումնարաններ պահելու, քան քաղաքները, ուր ունենք սեմինարիաներ: Եթէ ընծադարանների նպատակը պէտք է լինի տիրացուներին միայն եկեղեցական ծխակատարութեան մէջ վարժեցնելը, աչն ժամանակ իզուր է սպասել, որ նրանք ժողովրդի համար «ճրագներ» դառնան, «որոնք կը փառատեն խաւարը»: Չենք կարծում, որ իրականութիւնը ապացուցի, որ հարիւրաւոր գիւղեր անքահանալ են. ընդհակառակն կարելի է ասել, որ հարիւրաւոր եկեղեցիներ թւով աւելի քահանաներ ունեն, քան թէ հարկաւոր է, և եթէ մի քանի տեղեր ձիւղ որ քահանաներ չկան՝ աչք բացառական դրութիւնը իբրեւ ընդհանուր օրէնք առաջ բերելուց շատ հեռու է:

Մեզ ասում են. «միջին դարերում ամբողջ գիտութիւնը վանքերումն էր կենտրոնացած», ինչ անհն.ք. միթէ հիմա էլ նոյնն է. կամ տասնեակ դարերում մարդկութեան պատմական-հասարակական կեանքի պայմանների փոփոխութիւնները ձեզ համար գոյութիւն չունեն: Կենտրոնացրէք ձեր ուշադրութիւնը ունեցած սեմինարիաների վրայ, բացէք դեռ գոյութիւն չունեցողները, միայն թղթի վրալ մի ընդունէք նրանց անհրաժշտութիւնը, ալ և կեանքի մէջ, և հաւատացէք, որ կունենաք շատ և շատ ուսեալ քահանաներ: Իսկ ով կարող է հակառակ լինել, որ բարեկարգւեն մեր վանքերը, ով հակառակ կը լինի, որ կարգ ու հաշւետութիւն մտնի ոչ միայն մեր վանքերի, ալ և բոլոր դործերում. ով կարող է հակառակ լինել, որ աչն վանքերում, ուր չարմարութիւն կա՝ ծխական դպրոցներ բացւեն հարեան գիւղերի համար:

Սեմինարիաներ ունենք քահանաներ պատրաստելու, քահանաներ չունենք սեմինարիաներից աւարտող—ահա իրողութիւնը, որի պատճառը չուսով ենք, մասամբ պարզեցինք: Ինչո՞ւ ոչ միայն գիւղերում, ալ և քաղաքներում ուսեալ քահանաներ չունենք, նոյնպէս մասամբ պարզեցի:

Եւ հաւատացած ենք, եթէ հաշտւանքի, բղաւոց-ճղաւոցի, և անւարկութեան փոխանակ լուրջ խելքով, փաստերի հիման վրա համեմատական եղանակով ուսումնասիրւէր քահանայական խնդիրն էլ. ինչպէս ամեն մի հասարակական խնդրի, հիմա մեր գործերը այսպիսի ողորմելի վիճակի մէջ չէին գտնւի:

Շուշի:

ԼԵՒՈՆ ՍԱՐԳՍԵԱՆՅ